

Tvoření příslovčí

CJA009

Transpozice

- Příslovce odvozená od přídavných jmen
- Příslovce odvozená od zájmen
- Příslovce vzniklá z pádů jmen
- Příslovce odvozená od sloves

Příslovce odvozená od přídavných jmen

- -e/-ě (chytře, hloupě)
- -o (daleko, blízko)
- -y (hezky)
- -ky (bosky)

všimněte si

- paradigmatické tvoření (omezený inventář formantů)
- funkční změna (slovní druh adverbium)

ADVERBIUM

- Adverbia jsou autosémantický neohebný slovní druh; vyjadřují okolnostní příznak slovesa jakožto příznaku probíhajícího v čase (*odejít někdy, někam, zůstat zde,*), adjektiva jakožto příznaku neprobíhajícího v čase (*tak růžový, nějak nemocný, ...*) a adverbia samého (*tak rovně, vždy pěkně, nějak nakřivo, ...*). Nejedná se o úplně neohebný slovní druh, některá adverbia lze je stupňovat (*víc, nejvíc, ...*).

Syntaktické fce.

- Primárně plní adverbia syntaktickou funkci příslovečného určení adverbiale (adverbiální komplement i suplement), je dominováno slovesem, adjektivem, adverbium. Sekundárně plní na základě slovnědruhové transpozice různé funkce.

Zájmenná příslovce a číslovková adverbia

- Pro adverbia je charakteristická úzká spjatost s některými dalšími slovními druhy. Jsou to především zájmena, s nimiž mají některá adverbia společnou schopnost deixe, číslovky, a to zejména adverbiální číslovky násobné (*dvakrát, mockrát*), číslovky adverbiálně vyjadřující neurčité množství (*mnoho, moc, víc, ...*) a adverbia číslovková vyjadřující míru (*mnohem, namnoze*

Příslovce odvozená od zájmen (zájmenná příslovce)

- místa –de (zde, onde, jinde, kde), -am/-em (tam, jinam, onam, kam, sem), -ude (všude), -ady (tady, kady), prefix + -ud (odtud, pokud, dotud), -udy (kudy, tudy, všudy)
- času –dy (kdy, jindy, vždy, ondy) , prefix + -ad/ -avad (pokad, dokavad), prefix + -ud (pokud, dokud)
- způsobu a míry –ak, -olik (jak, tak, onak, kolik, tolik)

Všimněte si

příbuznosti slovních druhů (zájmena – zájmenné
číslovky a příslovce)

druhy zájmen:

ukazovací

tázací/vztažná

neurčitá

záporná

vymezovací (limitativa)

totalizátory

a odpovídajících adverbii (číslovek)

ukazovací....ten.....tolik....tam...tehdy....tak

tázací/vztažná kdo..kolik...kde...kdy.....jak

neurčitá někdo..několik..někde..někdy..nějak

záporná nikdo..(nic)..nikde..nikdy..nijak

vymezovací (limitativa)

týž/jiný..jinde..jindy..jinak

totalizátory .. všechen ..(..)..všude..vždy

ADVERBIÁLNÍ ČÍSLOVKY

- určité –krát, násobně, po+-é, za+-é
- neurčité zájmenné (tolikrát, kolikrát, několikrát)
- neurčité od neurčitých číslovek mnoho, málo, moc, hodně, víc, nejvíc, méně, míň, ...
- ze zájmenných užití číslovky jeden

Příslovce vzniklá z pádů jmen

- prosté pády (kvapem, honem, časem)
- předložkové pády (bezpochyby, dohromady, okolo, kvůli nahoru, docela, načisto)
- ADVERBIALIZACE – ukončená – vznik pravopisné spřežky

Příslovce odvozená od sloves

- -mo (letmo, ležmo, zkusmo)
- -ky (mlčky, plačky)
- -í (kradí)
- prefix + -í (potají)
- ustrnulé slovesné (zvl. přechodníkové konstrukce) vsedě, vleže, stoje, jářku, arcíže, vůčihledně, jakbysmet, jaksepatří

Tvoř adverbia s následujícími významy a sleduj motivaci.

- poloha směr > směr< směr“skrz“
- kde? kam? odkud? kudy?

- doba začátek konec trvání(opakování)
- kdy? odkdy? dokdy? jak dlouho-často?

Analýzuj adverbia

- dnes
- letos
- zítra
- večer
- včera

Transponujte substantiva a adjektiva do adverbii

- vzdor
- žert
- pravda
- pochyba
- pravidlo
- kvap
- díl
- část

Transponujte substantiva a adjektiva do adverbii

- plný
- hluboký
- domácí
- malý
- vzájemný
- dobrý
- lehký
- hrubý

Tvořte adverbia od adjektiv a v případě více možností určete významové a funkční rozdíly

- snadný
- temný
- jasný
- vlahý
- hořký
- smutný
- daleký
- teplý
- jistý
- živý

Opakování

- Co jsou to predikativa?
- Jak odlišíme adverbium od predikativa, popř. substantivum/jmenný tvar adjektiva od predikativa?
- Jaké typy predikativ můžeme vyčlenit?

Predikativa

- skupina slov vydělovaná některými autory z modálních adverbii (MČ, 1986) jako samostatný slovní druh, jinak (ČM, 1980, ČŘJ, 1996, PMČ, 1996) se řadí mezi příslovce.
- Funkčně a sémanticky definovaný specifický soubor slov vyjadřujících stav nebo neskutečnostní modalitu (modální stav). Podle toho se pak dělí na modální a stavová.

Predikativa modální

- **P.** modální se spojují s infinitivem nebo vedlejší větou a vyjadřují modalitu děje infinitivního slovesného tvaru nebo určitého slovesného tvaru slovesa vedlejší věty. Jsou-li formálně spojena s adjektivy (jmennými tvary adjektiv), je možno je nahradit složeným tvarem adjektiva stř. rodu (*je/není **nutno** - **nutné**, **možno** - **možné**, **těžko** - **těžké** odpovědět*). Vyjadřují a) modus možnostní *je/není **možno/nemožno**, **těžko**, **lze/nelze***, b) modus nutnostní *je/není **třeba**, **potřeba**, **zapotřebí**, **nutno**, **radno**, **záhodno**, **načase**, ...*

Predikativa stavová

- **P.** stavová vyjadřují rozličné stavy vnější i vnitřní, osobní pocity a přírodní stavy. Sémanticky mají blízko k ↑příslovcím tvořeným z adjektiv, s nimiž tvoří korelační páry (*je mi **smutno** - smutně se směje, je **jasno** - slunce září jasně*). Vyjadřují a) stav vnějšího prostředí (při subjektivním hodnocení stavu se uplatňuje dativní komplement), *je **bílo, mrazivo, jasno, polojasno, sychravo, větrno, je (mi) teplo, horko, chladno, zima, veselo***, b) stav plynoucí z tělesných nebo duševních pocitů *je (mi) **krušno, líto, těžko, smutno, hanba, mdlo***, c) objektivní stav prostředí *je **hlučno, rušno, živo***.

obecná platnost

- Modální **p.** vyjadřují uvedené významy se zřetelem k participantu vázanému daným modálním významem, stavová **p.** se zřetelem k nositeli nebo proživateli stavu. Má-li takový participant nebo nositel (proživatel) stavu obecnou platnost, není vyjádřen (*Je **třeba** přijít. Je **zima***). Je-li referenčně určitý, je vyjádřen dat. (nejčastěji osobního zájmena) (*Je **mu třeba** vyhovět. Je **mi teplo**. Je **ti zima**?*).

Modifikace

- Vyjadřování stupně
- Deminuce a citově zabarvená modifikace
- Formanty zvýrazňující (augmentace)
- Formanty zeslabující
- Formanty obměňující předložkové významy

Vyjadřování stupně

- -e-ji/-ě-ji (mileji, krásněji)
- -e-ji/-ě-ji/0 (nížeji, níž, hlouběji, hloub)
- -e/-ě/-0 (blíže, blíž, výše, výš)
- nepravidelné – dobře – lépe, líp, málo – méně, míň, ...

Deminuce a citově zabarvená modifikace

- -ičce (chudičce)
- -oučce (droboučce)
- -ince (malince)
- ounce (drbounce)
- -ičko (maličko)
- -oučko (maloučko)
- ounku (pomalounku)
- ičky (vždycičky)
- inky (brzinky)

Formanty zvýrazňující (augmentace)

- -ky (zpátky)
- -ka (hnedka)
- -hle/-le (takhle, hnedle)
- -to (takto)
- -že (takže)
- -krát (mnohdykrát)
- pra- (prabídně)
- pře- (překrásně)

Formanty zeslabující

- po- (poblíž)
- opo- (opodál)
- ne- (nejen, netoliko, nemnoho)

Formanty obměňující/ předložkové významy

- do- (dosud)
- na- (navždy)
- od- (odevždy)
- po- (potud)
- před- (předloni)
- přes- (přespříště)
- za- (zavčas)

Utvoř komparativ od adverbii

- dlouho
- snadno
- hodně
- těžko
- daleko
- vysoko
- hluboko

Mutace

- U adverbí se tato kategorie uplatňuje jen druhotně (přehodnocením prostých nebo předložkových pádů jmen) *letem, světem, honem, časem, kvapem, narychlo, načisto, doslova, nahrubo, ...*
- Dále typy *koňmo, vozmo letmo, zkusmo, kradmo* (od substantiv i sloves) popř. adverbia od sloves typu *plačky, mlčky, vsedě, vleže, ...*)

Adverbia podle frekvence (SYN2000)

■ tak	266065
■ už	206202
■ také	158719
■ ještě	135152
■ pak	118564
■ více	117573
■ jak	102363
■ již	96476
■ kde	95118
■ tady	86517
■ například	79251
■ dnes	75528
■ kdy	74690
■ tam	72081

otázky

- jaký je slovní druh slova víc/více?
- SSČ
- SSJČ
- SYN2000

Adverbia podle frekvence (SYN2000)

■	tedy	71155
■	pouze	65503
■	velmi	63436
■	dobře	61460
■	včera	60799
■	právě	60445
■	totiž	58658
■	především	53168
■	stále	49877
■	zatím	48523
■	brzy	48393
■	nyní	48146
■	ted'	44258

všimněte si

- deadjektivních adverbíí s vysokou frekvencí

Adverbia podle frekvence (SYN2000) rozeberte je dle fundace/motivace (značková/popisná)

■	stejně	42836
■	vůbec	40826
■	málo	40345
■	spíše	38636
■	proč	37774
■	téměř	37373
■	zde	36928
■	dokonce	36688
■	nikdy	36157
■	sice	35903
■	snad	35101
■	přítom	34916
■	zcela	34502
■	navíc	34228
■	pozdě	33908

fundace/motivace (značková/popisná)

- stejně <stejn-ý /stát
- vůbec <v+obec /dříve syn. veřejně
- málo <synchronně značkové /etym. malus/small/ ale i mlít
- spíše <spěch/spět tedy rychle všimněme si anomálií stupně
- proč <pro+co (zájmené příslovce - spřežka)
- téměř <v téže míře
- zde <zájmené příslovce / s+de (leto-**s**, **k-de**)
- dokonce <do+konce
- nikdy <ni+kdy
- sice <zájmené příslovce /s+t(ak)
- snad <značkové
- přitom <př+tom (zájmené příslovce - spřežka)
- zcela <z+cela (spřežka – jmenný tvar adj.)
- navíc <na+víc (spřežka)
- pozdě <segmentaci na po+zdě je třeba etym. zdůvodnit

zamyslete se nad

- slovnědruhovou platností slov stejný/stejně

Adverbia podle frekvence (SYN2000)

■ příliš	33730
■ často	33584
■ zejména	32728
■ opět	30219
■ možná	29990
■ dosud	29641
■ letos	29316
■ znovu	29003
■ nakonec	28937
■ zřejmě	28826
■ třeba	28618
■ vždy	28608

Adverbia podle frekvence (SYN2000)

■ zase	28241
■ přece	27852
■ naopak	27759
■ jinak	26402
■ trochu	26219
■ zároveň	25822
■ vlastně	25683
■ dost	25336
■ tehdy	25166
■ rovněž	25165

Adverbia podle frekvence (SYN2000)

■ přímo	25161
■ dlouho	25066
■ daleko	24557
■ hned	24464
■ někdy	23920
■ rychle	23873
■ samozřejmě	23760
■ potom	23597
■ spolu	23315
■ dále	22866
■ vloni	22269

Která adverbia jsou adverbia tvořená od sloves

■ přímo	25161	zadarmo	1641	samo	701
■ nadarmo	519	potažmo	453	šikmo	355
■ kolmo	342	letmo	326	zkusmo	107
■ darmo	101	kradmo	80	obkročmo	60
■ koňmo	49	dvojmo	41	rozkročmo	31
■ snožmo	18	mermo	11	ležmo	10
■ pěšmo	6	trojmo	6	kosmo	5
■ plavmo	4	pokradmo	4	klečmo	4
■ jízdmo	3	křížmo	2	stojmo	2
■ schylmo	1	skrčmo	1	pošeptmo	1
■ přednožmo	1				

od sloves (root-derivace – možná dvojí motivace též dějovým jménem)

■ přímo	25161	zadarmo	1641	samo	701
■ nadarmo	519	potažmo	453	šikmo	355
■ kolmo	342	letmo	326	zkusmo	107
■ darmo	101	kradmo	80	obkročmo	60
■ koňmo	49	dvojmo	41	rozkročmo	31
■ snožmo	18	mermo	11	ležmo	10
■ pěšmo	6	trojmo	6	kosmo	5
■ plavmo	4	pokradmo	4	klečmo	4
■ jízdmo	3	křížmo	2	stojmo	2
■ schylmo	1	skrčmo	1	pošeptmo	1
■ přednožmo	1				

Vysvětlete motivaci a fundaci adverbii

■ navzdory	4171	místy	2393
■ záhy	2216	pěšky	1396
■ bezpochyby	1392	mlčky	1337
■ jakoby	1118	naruby	462
■ navěky	383	nevědomky	350
■ shůry	223	bezděky	194
■ plačky	51	bohudíky	49
■ nevolky	48	volky	44
■ nazpátky	10	hnedky	9
■ vědomky	7	dycinky	7
■ nahouby	3		